

8. Рома О. Конструктори LEGO Education як засіб формування пізнавальної сфери дітей дошкільного віку// Вихователь – методист дошкільного закладу. – 2013.- №2-с.10-17.

Шеремета Т.П.,
практичний психолог
Славутського ліцею II-III ступенів
Хмельницької обласної ради

Вдосконалення самоосвітніх навичок як основа самотворення особистості педагога

У статті проаналізовано роль самоосвітньої діяльності педагога, значення андрагогічної компетентності в процесі його особистісного та професійного розвитку. Розглянуто ключові аспекти професійного зростання учителя, фактори, що впливають на самотворення його особистості.

Ключові слова: самоосвіта, андрагогічний підхід, гармонійна особистість, професійне зростання, моделі поведінки вчителя, інноваційний потенціал.

Єдина людина, з якою ви повинні порівнювати себе – це ви в минулому. І єдина людина, кращою за яку ви повинні бути – це ви зараз.

З.Фрейд

Щоб надихати учнів на творчу діяльність, учитель постійно повинен перебувати у пошуку, раціоналізувати свою діяльність, не тільки вчити, а й самому навчатися протягом усього життя.

Французький письменник Анатоль Франс сказав: "Мистецтво викладання є ніщо інше, як мистецтво збуджувати цікавість юних душ, а потім задовольнити її". Викладання є мистецтво, а не ремесло – у цьому суть учительської справи. Спробувати десятки методів і вибрати свій, переглянути десятки підручників і не додержуватися жодного з них неухильно – це єдиний можливий спосіб живого викладання. Саме такий підхід варто застосовувати в роботі, щоб уникнути штампів, стереотипів, повторів та одноманітності в навчанні. Адже викликати мотивацію можна тільки зацікавленням навчанням, де вчитель і учні є партнерами у спілкуванні.

Лише сам навчившись працювати творчо, педагог зможе цього навчити дітей. Якщо раніше для отримання поваги, визнання із боку дітей та батьків було достатньо мати ґрунтовні знання та правильно подавати їх дітям, то на сьогоднішній день важливо не лише бути носієм знань, але й особистістю, яка власним прикладом виховує у дітей бажання вчитися, уміння творчо працювати [1].

Тому самоосвітня діяльність педагога, що базується на принципах андрагогічного підходу, в реаліях сьогодення актуальна як ніколи раніше. Для того щоб іти в ногу з часом, бути цікавим для своїх учнів, мотивувати їх до активного здобуття знань, сучасний учитель повинен систематично втілювати в життя програму власного особистісного і професійного зростання, яку можна окреслити за п'ятьма умовними сферами життєдіяльності людини: духовною, фізичною, емоційною, інтелектуальною, соціальною [3].

Розвиток інтелектуальної сфери включає в себе обізнаність, фаховість, розумову активність, пізнавальні здібності учителя. Трапляється, що педагог, зосереджений виключно на своїй фаховій діяльності, розвивається лише у цьому напрямку, залишаючи поза увагою інші, не менш важливі складові інтелектуальної сфери.

Учитель повинен усвідомлювати, що загальна обізнаність, розумова активність є вагомими компонентами гармонійного розвитку особистості, і їх роль у процесі самоосвіти не менш значна, ніж підвищення фахової компетентності.

Знання, здобуті під час навчання, з часом втрачають свою актуальність. У зарубіжній літературі фігурує навіть одиниця застарілості знань фахівця – так званий період

напіврозпаду компетентності. У цьому разі цей термін, запозичений з ядерної фізики, означає тривалість часу після закінчення вищого навчального закладу, коли внаслідок застарілості набутих знань компетентність фахівця знижується на 50%.

Постійне поглиблення професійних знань та загальної обізнаності дає поштовх до особистісного зростання, сприяє тому, що педагог слідує за останніми вітчизняними та світовими тенденціями, активно компілює новий досвід і впроваджує інновації у свою діяльність.

Учителю для розвитку інтелектуальної сфери, крім ознайомлення з фаховою літературою, бажано систематично підвищувати психологічну обізнаність, слідувати за неологізмами, які є актуальними на часі, розвивати свою цифрову компетентність та медіаграмотність, цікавитися новітніми розробками у сферах, які є суміжними з педагогічною діяльністю, і тими, які, на перший погляд, не мають нічого спільного з педагогікою, але досвід яких можна трансформувати для використання учителем.

Систематичний розвиток емоційної сфери – чи не одне із найважливіших завдань педагога. Негативні емоції, які досить часто відчуває учитель, потреба завжди залишатися «молодим душею», загроза виникнення емоційного вигорання – це ті фактори, які супроводжують педагогічного працівника протягом усього професійного шляху і впливають на його психоемоційний стан.

Часто педагоги мають можливість до саморегуляції та самовідновлення, але з різних причин цього не роблять, посилюючи власне відчуття роздратування, емоційного виснаження, «загнаності в кут». Своєчасно проведена робота над собою шляхом розвитку навичок рефлексії, освоєння базових технік майндфулнес, відновних дихальних технік, використання дієвих копінг-стратегій та інших способів емоційної саморегуляції, дозволяють попередити виникнення негативних емоційних станів та уникнути їх переходу в хронічну форму. Педагогу варто обмежувати своє спілкування з «токсичними» людьми і працювати над розвитком емоцій, які сприяють гармонійному сприйняттю світу.

Розвиток фізичної сфери учителя включає наступні складові: загальний стан здоров'я, фізична активність, резилієнтність нервової системи.

Типовою є ситуація, коли у своєму професійному та особистісному розвитку педагог робить акцент переважно на інтелектуальній сфері, відсуваючи на задній план фізичну активність за браком часу, мотивації чи з інших причин. Таким чином, діяльність, яка могла б слугувати додатковим ресурсом у досягненні психоемоційного балансу, нівелюється, що з часом призводить до появи соматичних і психосоматичних скарг у фахівця.

Часто учитель не звертає уваги на подібні сигнали свого організму і продовжує працювати у звичному режимі, що є дуже небезпечним для загального стану здоров'я та стабільності роботи нервової системи. Потрібно взяти собі за правило дослухатися до своїх відчуттів, до власного тіла та тих психосоматичних симптомів, які воно транслює.

Із впровадженням дистанційної форми навчання питання зменшення фізичної активності серед педагогічних працівників особливо загострилося: систематична тривала робота з цифровими технологіями негативним чином впливає безпосередньо на опорно-руховий апарат, завдає надмірного навантаження на зір, опосередковано впливає на серцево-судинну та нервову системи.

Регулярні прогулянки на свіжому повітрі, помірне фізичне навантаження, йога, фітнес, похід у басейн, велопогулянки – ось невичерпний перелік активностей, які можуть допомогти педагогу підтримувати загальний стан свого здоров'я на оптимальному рівні. Проте розвиток фізичної сфери корисний не лише в плані професійної та особистісної реалізації учителя, адже педагог є прикладом для сотень здобувачів освіти, зразком для наслідування, і від того, які цінності він транслює, залежить модель поведінки, яку будуть обирати в подальшому для себе його учні.

Професійна діяльність неодмінно супроводжується змінами в структурі особистості педагога: відбувається посилення та інтенсивний розвиток якостей, що сприяють успішному здійсненню діяльності, а також придушуються і навіть руйнуються структури,

що не беруть участі в цьому процесі. Позитивний вплив професії на особистість учителя виявляється у формуванні професійної самосвідомості, педагогічної спрямованості, педагогічного мислення, у розвитку професійно важливих якостей, в оволодінні педагогічним досвідом тощо. Проте вплив професії на особистість може мати деякі негативні прояви, наприклад, різке загострення небажаних особистісних якостей, "огрубіння" і винесення назовні стереотипів поведінки, мислення, спілкування.

Тому розвиток духовної сфери є надзвичайно важливою складовою програми особистісного і професійного зростання вчителя. Для педагога важливо, щоб його щоденне життя наповнювалося якісною «духовною їжею», яка допомагатиме вчителю в роботі, у ставленні до складних, суперечливих ситуацій, сприятиме особистісному росту і розвитку, дасть змогу мінімізувати ризик появи стану апатії, тривожності й агресії.

Уміння конструктивно спілкуватися з іншими, згладжувати конфліктні моменти, створювати ефективну робочу атмосферу на уроці, знаходити підхід до кожного окремого здобувача освіти є складовими розвитку сфери соціальної взаємодії учителя. Педагогу важливо пам'ятати про необхідність дотримання усіх критеріїв ефективності взаємодії в системах «учитель — учитель», «учитель — учень», «учитель — керівник». Але педагогічна діяльність, безсумнівно, накладає свій відбиток і на спілкування учителя поза межами школи, тому самоосвітня діяльність педагога в цьому напрямку повинна мати комплексний характер, і здобуті комунікативні навички мають бути універсальними та поліфункціональними.

Працюючи в школі, важливо розуміти, що взаємодія з дітьми – це не «гра в одні ворота». Помилково вважати, що роль педагога – тільки надавати, а роль учня – тільки брати: будь то знання, уміння чи навички. Адже при такому підході наслідком буде явний чи прихований саботаж учнів і власні сумніви та вигорання педагога. Постійно надавати інформацію, вчити, виховувати, супроводжувати, допомагати, піклуватися, перейматися – це дійсно дуже важко і виснажливо.

Іноді не варто намагатися охопити все й одразу, боятися похитнути образ «усезнаючого педагога», адже жодна людина не знає абсолютно всього, та й у цьому немає потреби. Тому абсолютно не соромно педагогу визнати, що чогось і він не знає, повчитися дечому в сучасних учнів. Адже коли людина визнає, що чогось не знає і прагне до цих знань – у цей момент вона також розвивається особисто і професійно. І учитель зростає як особистість і фахівець у процесі взаємодії зі своїми вихованцями, разом з ними. При чому в такій взаємодії виграють обидві сторони – як вчитель, так і його учні.

Зокрема, педагогу варто взяти на озброєння такі вміння сучасних здобувачів освіти, як адаптивність – учні легко пробують себе в нових ролях, проектах, переключаються між кардинально різними видами діяльності, відкриті до всього нового; лабільність - відсутність рамок та меж у реалізації задумів; діджитал скілс - розуміння цифрових технологій і їх беззаперечної переваги в сучасному світі тощо [3].

Самоосвітня діяльність педагога, безсумнівно, передбачає активну рефлексію та самопізнання, тому учитель повинен вміло аналізувати й усвідомлювати власний педагогічний стиль, моделі поведінки на уроці, які є типовими для нього, і використовувати дану інформацію для побудови подальшої стратегії саморозвитку.

Згідно з однією із класифікацій поведінки учителя на уроці, що оприлюднено в психологічній літературі, виокремлюють вісім відповідних моделей, які варто розглянути детальніше в контексті аналізу теми самотворення особистості педагога.

Перша модель, що представлена в даній класифікації, – диктаторська, і має назву «Монблан». У даному випадку вчитель підносить над класом, головне для нього - передати інформацію. Такий учитель віддалений від здобувачів освіти, його мало цікавлять школярі і їх запити. Причини подібної поведінки є гіперболізоване захоплення педагога наукою, знаннями. Результат такого спілкування - пасивність учнів у навчанні, низький рівень знань та негативне ставлення як до учителя, так і до предмета, який він викладає.

У другій моделі – неконтактній, що має назву «Китайська стіна», невидимим обмежувачем у стосунках між педагогами і дітьми є дистанція, яку вчитель встановлює між собою й учнями.

Такими обмежувачами можуть бути підкреслення педагогом своєї «вищості», зверхньо-поблажливе ставлення до учнів, яке заважає організовувати взаємодію на рівних, переважання прагнення лише повідомити інформацію, а не навчити, відсутність бажання співпрацювати, створення ситуації безумовної слухняності школярів. Наслідки використання такої моделі виявляються у відсутності міжособистісного контакту між педагогом і дітьми, у слабкому зворотному зв'язку, байдужості здобувачів освіти до учителя.

Третя модель – модель диференційованої уваги під назвою «Локатор». У даному випадку вчитель вибірково будує стосунки з дітьми, концентрує свою увагу на одній з груп учнів, наприклад, сильних, чи, навпаки, слабких, контактує переважно з ними, залишивши без належної уваги решту здобувачів освіти. Причиною такого ставлення може бути те, що вчитель захоплений тими школярами, які цікавляться предметом, тому дає їм спеціальні завдання, залучає до роботи в гуртках та факультативах, не виявляючи уваги до решти; педагог, стурбований слабкими знаннями окремих учнів, постійно займається з ними, випускаючи з поля зору решту школярів, вважаючи, що вони самі з усім упоруються; педагог не вміє поєднувати фронтальний підхід у навчанні з індивідуальним.

Наслідками реалізації такої моделі є відсутність на уроці цілісної та безперервної система спілкування, яка замінюється фрагментарною, ситуативною взаємодією, порушення цілісного ритму спілкування, виникнення труднощів у міжособистісних стосунках, що призводить до загальної дестабілізації соціально-психологічної атмосфери уроку.

Четверта модель гіпореклексивна - «Тетеря». Її характеризує те, що в процесі взаємодії з учнями (при поясненні нового матеріалу, при опитуванні учнів, у ході індивідуальних бесід з дітьми) педагог чує тільки себе, він заглиблений у свої думки та переживання, не відчуває учнів. Небезпека реалізації такої моделі полягає в тому, що тут втрачається надзвичайно важливий для навчання і виховання зворотний зв'язок у спілкуванні, без якого неможливо ефективно керувати освітнім процесом.

Внаслідок реалізації такої моделі навколо учителя на уроці створюється своєрідний психологічний вакуум, педагог не сприймає психологічну атмосферу в класі і, відповідно, знижується навчально-виховний ефект взаємодії з учнями.

П'ята модель негнучкого реагування, що має назву «Робот». Для неї притаманним є те, що педагог спрямовано і послідовно діє на основі запланованої програми, не звертаючи уваги на зміни обставин, що вимагають зміни стилю спілкування. В даному випадку учитель ніби все робить правильно, у нього є обґрунтований план, правильно сформульовані педагогічні завдання, однак він не враховує того, що педагогічна дійсність постійно змінюється. Небезпека від такої моделі полягає у тому, що в ході освітнього процесу чітко виділяються ніби дві паралельні лінії: перша – ідеальна, друга – реальна, які фактично не перетинаються. І як наслідок реалізації такої моделі - добре сплановані види та форми роботи залишаються нездійсненими, мають досить низький педагогічний ефект.

У шостій моделі – авторитарній, що називається «Я сам», учитель робить себе головним, а часом і єдиним ініціатором педагогічного процесу, блокуючи ініціативу та творчість школярів. Тут усе виходить від педагога: запитання, завдання, судження.

Наслідки реалізації даної моделі наступні: педагог перетворюється на єдину рушійну силу освітнього процесу, обмежується особиста ініціатива та творчість учнів, знижується пізнавальна та громадська активність учнів, не формуються адекватні мотиви навчання та самовиховання, втрачається психологічний сенс взаємодії педагога і дітей, оскільки школярі чекають інструкції, перетворюючись у пасивних споживачів інформації. Тому ця модель також є малопродуктивною.

Сьома модель гіперрефлексивна - «Гамлет». Її характеризує те, що у вчителя є постійні сумніви: чи правильно він тлумачить ту чи іншу ситуацію, чи не ображає учнів,

він постійно вагається, аналізує, що, врешті-решт, може призвести до неврозів. У результаті - педагог стурбований не стільки змістовною стороною взаємодії, скільки окремими аспектами ставлень, що набувають для нього надважливого значення.

Восьма модель активної взаємодії, яка має назву «Союз». У даному випадку в стосунках педагога з учнями переважає взаємодія, співпраця, робота «на рівних». Учителю розглядає учнів як активних суб'єктів освітнього процесу, які бажать і прагнуть здобувати знання, враховує їх інтереси, потреби в процесі підготовки, організації та проведення уроку, спрямовує ініціативу школярів у потрібне русло, мотивує та викликає інтерес і бажання пізнавати нове. Наслідком використання даної моделі є висока продуктивність навчально-виховної педагогічної взаємодії [5].

Аналіз типової поведінки педагога під час освітнього процесу і співвіднесення його діяльності із певною моделлю дасть змогу усвідомити сильні сторони учителя та проблемні зони, на які варто звернути увагу.

Невід'ємним компонентом самоосвітньої діяльності педагога є формування інноваційного потенціалу — сукупності соціокультурних і творчих характеристик особистості учителя, яка виявляє готовність удосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність [6].

Серед основних критеріїв готовності педагога до інноваційної діяльності виділяють наступні: усвідомлення необхідності інноваційної діяльності, готовність до творчої діяльності щодо нововведення у закладі, впевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть результат, узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю, готовність до подолання творчих невдач, органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної культури, рівень технологічної готовності до інноваційної діяльності, позитивне сприйняття свого минулого досвіду і вплив інноваційної діяльності на фахову самостійність, здатність до фахової рефлексії.

Педагог, готовий до інноваційної діяльності, відзначається наступними характеристиками: усвідомлення змісту і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасного закладу, осмислена, зріла педагогічна позиція, уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири, співвіднесення сучасної реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей, уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

Виокремлюють три рівні прояву готовності вчителя до інноваційної діяльності:

1. Високий рівень прояву готовності - педагогічний працівник володіє глибокими знаннями про інноваційні технології навчання та практичними навичками їх впровадження у практику власної педагогічної діяльності. Професійна діяльність в інноваційному режимі стала внутрішньою потребою вчителя і носить стійкий, дієвий характер.

2. Середній рівень прояву готовності - учитель певною мірою володіє питаннями педагогічної інноватики, в основному має необхідні теоретичні і практичні знання, періодично звертається до сучасних інноваційних технологій з метою використання їх в практиці роботи. Таке використання носить продуктивний характер.

3. Низький рівень прояву готовності, за якого учитель байдуже ставиться до проблеми, його теоретичні та практичні знання є недостатніми. У практиці роботи такого вчителя впровадження інноваційних технологій відбувається епізодично.

Згідно зі статистичними даними, основними причинами, які гальмують впровадження нових педагогічних ідей і технологій, є недостатнє матеріальне забезпечення, нестача часу, надмірна насиченість матеріалу, консерватизм в освіті, поспішне впровадження, психологічна неготовність учнів до сприйняття інновацій та недосконале володіння комп'ютером педагогічними працівниками [4].

Тому особливо важливою в даному випадку є особиста готовність учителя до впровадження інновацій у навчальну діяльність, відмова від звички діяти стереотипно, постійно озираючись на кимось вигадані канони.

Отже, прагнення до самовдосконалення, самоосвіта є важливими чинниками професійного зростання учителя, що забезпечують розширення його творчих можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності. Конструктивний варіант розв'язання будь-якої кризової ситуації, що виникає у фаховій сфері, передбачає вироблення вчителем нової стратегії життя, професійної діяльності, переосмислення, ревізії і корекції ним своєї особистісно-професійної позиції, прийняття дійсності такою, якою вона є, відкриття в собі нових можливостей для самореалізації, підвищення професійної кваліфікації.

Самоосвіта сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає в осмисленні педагогічного досвіду і власної самостійної праці, є засобом самопізнання і самовдосконалення, шляхом педагогічного розвитку, дієвим інструментом самотворення особистості вчителя.

Список використаних джерел та літератури

1. Гандрабура О., Кубенко Н. На шляху до компетентності. *Директор школи (Шк.сеім)*. 2008. № 46. С.21-27.
2. Добродін В.Г. Педагогічна майстерність вчителя. Київ, 2006. 520 с.
3. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань. Київ, 2003. 520 с.
4. Задорожна Л.М. Готовність вчителя до інноваційної діяльності. Методично-психологічний матеріал. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodichno-psihologicnij-material-gotovnist-vcitela-do-innovacijnoi-dialnosti-297491.html> (дата звернення: 23.11.2021).
5. Психолого-педагогічні аспекти формування успішної особистості педагога загальноосвітньої школи. Психолого-педагогічний семінар-практикум. URL: http://shramkivka-school.ck.sch.in.ua/tests/robota_praktichnogo_psihologa/robota_z_vchitelyami/stili_ta_mode_li_pedagogichnogo_spilkuvannya/ (дата звернення: 23.11.2021).
6. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород: ЗІППО, 2007. 364 с.

Шуль Н.І.,
асистент вчителя
Красилівської ЗОШ І-ІІІ ст. №1

Стратегії та методи розвитку критичного мислення в освітньому процесі дітей з ООП

В сучасному світі просто необхідно вміти вирішувати ситуації різними способами та критично мислити. Адже маса інформації, яку щодня сприймає дитина будь-то від вчителя, чи від батьків, чи від її оточення, вся вона потребує правильного її розуміння та сприймання. Потрібно донести, що мислити критично – це не осуджувати (критикувати), а бачити та вміти вирішувати ситуацію різними способами. Саме цього швидко навчаються діти в інклюзивних класах.

Ключові слова: критичне та логічне мислення, мисленнєві операції дітей з ООП

*Початки, закладені в дитинстві людини,
схожі на вирізані на корі молодого дерева букви,
що ростуть разом з ним, і складають невід'ємну частину його.*

В. Гюго

Надзвичайно складна та відповідальна місія сучасного педагога, адже, саме він дає ті перші початки та поштовхи для подальшого гармонійного, всебічного розвитку дитини. Виховуючи дітей, ми в першу чергу формуємо своє майбутнє, адже саме вони